

Сумський державний
педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВПЛИВ ЛЮТЕРАНСЬКИХ ІДЕЙНИХ ЗАСАД НА ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

У статті аналізується феномен засвоєння представниками української шляхти певних лютеранських ідей та тенденцій; досліджується проблема трансформації релігійних поглядів С. Оріховського в контексті європейської Реформації XVI ст.; робиться спроба довести вплив лютеранства на світосприйняття українського мислителя. Проблема динаміки релігійних поглядів та уявлень мислителя розв'язується на підставі докладного аналізу найбільш важливих здобутків його творчої спадщини. У процесі дослідження встановлено, що Оріховський тривалий час відстоював елементи відвертого лютеранського впливу: принцип виправдання однією лише вірою, утвердження винятковості Святого письма, ідею абсолютизму Бога.

Ключові слова: Біблія, Бог, богослов'я, Відродження, гуманізм, лютеранство, протестантизм, релігія, Реформація, унія.

Актуальність теми нашого дослідження зумовлюється: по-перше, нещодавнім п'ятсотрічним ювілеєм українсько-польського релігійного полеміста Станіслава Оріховського-Роксолана; по-друге, необхідністю введення в науковий обіг і навчальний процес матеріалів щодо однієї з малодосліджених постатей в історії духовної культури першої половини XVI ст.; по-третє, з огляду на європейський вибір України, для сучасної вітчизняної історіографії є важливим подолання застарілих стереотипів та упередженого ставлення щодо філософсько-теологічного осмислення дійсності в зазначений період.

Про окремі твори й погляди С. Оріховського знали інтелектуали, яких ми відносимо до української культурної традиції. Так про нього згадує український письменник З. Копистенський у творі «Палінодія». Правда сприйняття українськими інтелектуалами творчості С. Оріховського було дещо одностороннє й поверхове. Вони, як правило, звертали увагу не на погляди мислителя щодо держави, а на захист ним православних традицій і на його дискусію з римським папою.

Тривалий час творчість українських письменників латинської культури фактично ігнорувалась. Дослідники проблем українського Відродження поступово долали конфесійний підхід до вивчення пам'яток неолатинської літератури, створених українськими за своєю самосвідомістю авторами. Починаючи з XIX ст., про С. Оріховського вперше згадується в часописі

«Київська старовина», в статті відомого дослідника М. Ф. Сумцова [11]. Водночас ідейна спадщина українсько-польського латиномовного письменника, суспільно-політичного діяча, вченого, і, врешті, теолога С. Оріховського завдяки дослідженням українських істориків, філологів та суспільствознавців в останні десятиліття стала надбанням української культури. Це питання займало вагоме місце в ряді досліджень з історії філософської думки в Україні. Творча спадщина Станіслава Оріховського стала доступна сучасному читачеві завдяки перекладацьким зусиллям В. Д. Литвинова, що відобразились в ґрунтовних монографічних дослідженнях і виданнях [2; 3; 7; 12, 23–421; 13, 88–166]. Найбільш знані твори С. Оріховського було перекладено й опубліковано українською мовою. Аналіз окремих аспектів його творчості нещодавно актуалізувалися в працях українських дослідників – історика Д. Вирського, літературознавця-зарубіжника Д. С. Наливайка, історика П. М. Саса, В. Скиби, Я. Стеха та ін. [1; 5; 6; 8; 9; 10]. В них подається ґрунтовний аналіз деяких творів С. Оріховського, широко представлені його погляди про державу, історію та право.

Незважаючи на певні здобутки у розробці питань, пов'язаних з формуванням на українських теренах протестантських теологічних ідей, проблема в цілому вивчена ще недостатньо. Тому, метою даної розвідки є аналіз релігійних поглядів С. Оріховського у взаємозв'язку з європейським реформаційним рухом; визначення лютеранських ідей у релігійному світобаченні цього вченого-теолога; а також дослідження їх впливу на сучасників та визначення місця у скарбниці філософської думки в Україні XVI ст.

Станіслав Оріховський був однією з найяскравіших фігур українського Відродження. Він народився у сім'ї окатоличеного українського шляхтича, початкову освіту здобув у Перемишлі, а потім з 1527 р. навчався в різних європейських університетах у тому числі й у Віттенберзькому в 1529 р. Тут юнак і познайомився з відомими церковними діячами – німецькими реформаторами Мартіном Лютером та Філіпом Меланхтоном та «під їхнім впливом юнак перейшов у лютеранство» [14, 140]. Засновник німецької реформації навіть вважав його одним із найкращих своїх учнів. С. Оріховський протягом тривалого часу підтримував дружні стосунки з видатними діячами тогочасної німецької культури – Альбрехтом Дюрером, Ульріхом фон Гутеном, Лукасом Кранахом Старшим.

Раціоналістичні переконання дуже швидко стають його інтелектуальним здобутком. Критичні випадки Лютера проти папи і католицького віровчення не минули дарма. Батько Оріховського, коли довідався, що син за роки навчання набрався духу протестантизму, то зробив все можливе, щоб той опинився в Італії. Там почалося «виправляння» його від нових віянь. Згодом, перебуваючи в Римі, він таки «зрікся шаленства Лютера», та лише в одному його не могли переконати римські отці: у потребі цілібату для священиків [14, 141]. За кордоном С. Оріховський перебував близько сімнадцяти років,

але у 1543 р. вже зрілою людиною і сформованим письменником він назавжди повертається на батьківщину і оселяється в своєму маєтку. Під тиском наполягань батька змушений був прийняти сан католицького священика. Але С. Оріховського обурювало в католицизмі те, що, по-перше, Бог славиться чужою народною мовою, а, по-друге, – що жерцям не дозволено мати дружин, і вони живуть безчесно [14, 139]. Через одруження у 1551 р. з Магдаленою, дочкою Івана Холмського [7, 584], він «передав своє священство іншим» [14, 140]. Виникає конфлікт з Перемишлянським єпископом Яном Дзядуським, який прокляв Оріховського, оголосив єретиком, зажадав конфіскації маєтностей та засудив на вигнання [14, 141]. Обстоюючи власні погляди та захищаючи життя С. Оріховський пише численні полемічні твори, листи до короля та друзів.

З точки зору ідейного змісту творчість С. Оріховського умовно можна розділити на два періоди. Перший – охоплює 40-50-рр., коли були надруковані «Зразковий підданий» (1543 р.), «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» (1543 р., 1548 р.), «Про целібат» (1547 р.), «Розрив з Римом» (1551 р.), «Хрещення русинів» (1554 р.) та інші твори. В них послідовно засуджувався папський абсолютизм, зажерливість духовенства і підпорядкування світської влади духовній.

Другий період творчості письменника припадає на 60-ті роки. Тоді світ побачили такі ґрунтовні його трактати, як «Діалог, або розмова навколо езекуції Польської Корони» (1563 р.), «Квінкункс, або Взірець устрою Польського Королівства» (1564 р.), «Політія Королівства Польського» (1566 р.) та ін., які засвідчили істотну еволюцію релігійних поглядів Оріховського. Зокрема, він, почав визнавати супрематію папи Римського й вищість духовної влади над світською. Названі твори Оріховського були перевидані спершу в Базелі (1551 р.), а потім у Римі (1594 р.), виходили вони на Заході і в першій половині XVII ст., а їх останнє римське видання позначене 1663 р.

На теренах Речі Посполитої в середині XVI ст. відбувається кризовий стан, наближений за типом та незавершеним характером до подій першої половини XVI ст. в Німеччині, відправною точкою для яких став виступ Мартіна Лютера у 1517 р. Зважимо, що в усіх творах С. Оріховського нагадування про схожість ситуації в Польщі й Німеччині є звичайною річчю.

Лютеранство в 30-40 рр. XVI ст. стало першою організаційно оформленою течією протестантизму в Україні, а С. Оріховський був одним з представників української шляхти, що захопився лютеранством [4, 90]. З іншого боку, навіть біографія С. Оріховського яскраво свідчить про те, що світогляд цієї непересічної особистості формувався під впливом реформаційних вчень, традиційних католицьких цінностей та православної церкви.

Риси Реформації органічно вплітаються в ідейну канву його творів. Людина, отримавши «Божий дар» – розум та мову, надалі існує вже без творця. Вся подальша після появи людини історія фактично представляє

собою реалізацію нею «Божого дару» в земному житті. Хоч за своєю природною, тлінною сутністю людина нічим не відрізняється від тварин, однак розум і здатність до спілкування через мову з подібними до себе засвідчили її богообраність і підняли на недосяжну висоту над тваринним світом.

Мораль стала внутрішньою пружиною, що рухала людину по шляху історії. Не за Божим промислом, а в результаті діяльності людини, яка усвідомила своє богообране призначення на землі, виникає держава. Розум і мова, одержані від Бога, дають їй шанс на «добре та цнотливе життя» у цьому світі. Наділені свободою волі люди можуть робити вибір між добром і злом, справедливістю і несправедливістю, правдою та кривдою лише в рамках суспільства. Пов'язані в ньому правами, облагороджені звичаями і «виправлені» науками вони утверджують свою родову гідність – стоять вище від усіх земних істот. Водночас той, хто «відчуває огиду до суспільства й добровільно йде від людей», тобто нехтує моральними і правовими регламентаціями громади, перестає бути людиною. Він або перетворюється на найгіршого звіра, або стає рівним Богам» [16, 35–36].

Станіслав Оріховський визнавав активне начало в людині. Для нього був неприйнятним образ християнина, що пасивно сприймає навколишню суспільну дійсність, зосереджуючись виключно на порятунку своєї душі й очікуванні потойбічної відплати. Для мислителя принциповою була думка про те, що людина використовує свою природжену зброю – розум і кмітливість – для утвердження власної доброчесності. Кожен індивід має самодостатню цінність, від нього залежить, чи стане він людиною гідною, чи перетвориться на тварину. Зауважимо, що подібне тлумачення проблеми свободи волі характерне, зокрема, для Еразма Роттердамського.

Історичне минуле С. Оріховський розглядав крізь призму священної історії, називав «справжніми» героїв, що фігурували в Біблії, зокрема, Адама, Сета, Еноха і Ноя, які були наділеними владою священниками, а стали такими завдяки тому, що вірили в істинного Бога і користувалися його милістю [16, 41–43]. У «стародавній вік», «богатирські часи», існувала чиста первісна християнська релігія. Люди не тільки перебували в одній істинній вірі, а й корилися «урядним священникам» і не знали ідолопоклонства. Однак зло в світі ще не було викоренено. За різні злочини Бог покарав людей всесвітнім потопом.

З появою астрології і мистецтв, а потім і античної філософії розпочалося, вважав Оріховський, «відступництво» людей від «єдиної правдивої християнської віри». Беручи за зразок священну християнську історію, «відступники» спотворили її, перекроюючи на «диявольський» лад: замість істинного Бога вони придумували язичницьке божество, замість справжніх християнських героїв і подвижників творили псевдогероїв [16, 43; 46–47].

Станіслав Оріховський вважав, що ті самі гріхи, які існували в давнину, залишилися не викорененими й тепер. Тому людина змушена постійно робити вибір між добром і злом – цими вічними супутниками свого буття, що

з'явилися у сакральні часи і циклічно відтворювалися впродовж століть аж до часів теперішніх. Тому для Оріховського не існує часової дистанції між сучасними йому єресьми і давно минулим «відступництвом». Перші виступають у нього «зліпком» з другого. У «стародавні віки» гріхозна природа людей штовхнула частину з них на розрив з єдиною істиною релігією й на вихід з-під влади єдиного верховного священика, що призвело до появи язичництва. Такі ж самі явища Оріховський спостерігає в навколишній дійсності. Зокрема, він порівнює богословські викладки Лютера з «хибними поглядами» Зенона і стоїків, а корені догматів польських євангелістів знаходить у вченні Сократа [16, 47–48].

Оріховський ставить питання про зв'язок світоглядних засад своєї епохи (отже, й власних поглядів) з ментальністю «стародавнього віку». До своєї світоглядної концепції він без вагань залучає «правду» давньогрецьких філософів. Причому робить це в дусі характерного для середньовіччя антиномічного стилю мислення. Так, розглядаючи реальні і трансцендентні атрибути священної й світської історії за схемою: правдивий Бог – фальшивий Бог, правдивий священик – фальшивий священик, С. Оріховський звертався до давньогрецької філософії як своєрідного інтерпретатора встановленого Богом світопорядку.

Мислитель вважав, що стародавні філософи досягли на шляху осмислення світобудови певних успіхів. Разом з тим, через своє «відступництво» від істинної релігії та церкви вони орієнтувалися на негативну полярність згаданої схеми (фальшиві Бог, священик), внаслідок чого припускалися помилок в основних висновках. З точки зору С. Оріховського «правдиві» елементи у вченнях давньогрецьких філософів становлять самодостатню цінність, оскільки так чи інакше вони є відображенням тих «правдивих» проявів Божого творіння, що їх охоплює церква як «град Божий» на землі.

Надбання стародавніх учених, які на погляд С. Оріховського, є «розумними» по праву належать християнству. В такому ж дусі оцінює він «героїчну добу» Арістотеля, яку називає «віком святих патріархів». Першорядне значення для Оріховського має інструменталізм давньогрецької філософії, придатність останньої для винайдення істини та місце її в екзегезі християнської доктрини [16, 49–51].

Оріховський підійшов до сприйняття у містичній формі ідеї розвитку всього сущого. Він стверджує, що «кожна річ, яка має свій певний початок, мусить мати і певний кінець, до якого вся прямує, в котрому прагне здобути власну досконалість і умиротворення, і на цьому кінці, як на найкращому й остатньому добрі, зупиняється, не чекаючи і не шукаючи нічого ліпшого за цей кінець» [16, 51–53]. Такий розвиток Оріховський розумів як саморозвиток творіння, визначений наперед волею Творця. Він обстоював думку про те, що «кінець» людини означав останню, найбільш довершену форму розвитку її духовного світу, яка включала момент досягнення нею найвищого християнського благочестя, а також її потойбічне життя.

Станіслав Оріховський повністю поділяв християнську догму про те, що людина може стати щасливою лише завдяки вірі в Бога, яка стоїть вище за раціональне. Звідси сенс людського існування на землі зводився до того, щоб заслужити порятунок для душі у потойбічному світі. Перспектива вічного життя, підкреслював Оріховський, і є справжнім «благородним і досконалим кінцем» для людини. Всі чесноти, яких вона набуває, спираючись на розум і здатність до самопізнання, не принесуть справжнього щастя без «останнього кінця, до якого земля, небо, ангельська і архангельська природа вся веде, той останній кінець є не що інше, як благословенний навіки Бог» [16, 59].

У добу Відродження проблема свободи волі осмислюється на новому рівні. Згадаймо полеміку між Еразмом Роттердамським і Мартіном Лютером. Еразм наголошує на праві людини добровільно обирати правильний шлях, необхідності усвідомлення нею відповідальності за свої вчинки. Лютер сформулював концепцію абсолютного напередвизначення, згідно з якою людська воля не відіграє жодної ролі і значення, розвинув теорію несвободи волі та спасіння через віру. На думку С. Оріховського, людина наділена свободою волі й розумом. Свобода волі потрібна їй, аби творити добро чи зло. Вона має відповідати за своє майбутнє через здійснені нею вчинки, тому майбутнє визначається людиною, а не Богом. Сенс життя людини, за Оріховським, – у досягненні щастя та особистої свободи. Найбільша вартість людського життя – залишитися в пам'яті нащадків після смерті.

Конфлікт з католицьким духовенством особливо загострився після появи трактату С. Оріховського «Про закон цілібату», де він заперечував безшлюбність католицького духовенства. Письменник запевняє читача, що «вже від самого початку Господь висловився проти самотності й вважав, що нічого так не слід дотримуватись, як шлюбу» [7, 217]. У Станіслава Оріховського також «болить серце» дивитися на нікчемність, розпусту й неситість священників, які «занехали обов'язки свої й Боже право забули, печуться лише про себе». «Шал цих людей і нестримна розбещеність так довго і сильно Церкву Божу розхитували, що вона тепер ... цілком і явно бачить свій занепад і цілковитий загин» [7, 186]. Обґрунтовуючи власну думку, він постійно посиляється на «Послання» апостола Павла [7, 231–240] та авторитет М. Лютера [7, 240–243].

Оріховський в своїх творах виступає блискучим сатириком. Він піддає критиці не тільки цілібат, користолюбство та розбещеність католицького духовенства, не зупиняючись перед нападками й на самого Папу римського, якого відкрито звинувачує в помилках та в тому, що він Бога гнівить [7, 191]. Поряд з цим, зовсім по-ренесансному, складає він гімн жінці, її красі й розуму, прославляє любовне почуття і сімейне життя, посиляючись на те, що «природні забаганки пов'язані з законною дружиною» [7, 252].

На початку 50-х рр. боротьба Оріховського з католицьким духовенством досягла апогею і, як не раз вже зазначали дослідники, своїми творами, своїми діями цього періоду письменник-полеміст активно сприяв поширенню реформаційних рухів у Польсько-Литовській державі. В своїх творах

Оріховський піддає різкій критиці саму інституцію папства, трактуючи її, слідом за протестантськими богословами, як підступного й небезпечного ворога європейських народів. Папу Павла IV, що недавно поклав на голову тіару, він називає тираном, хижим вовком, лютим ненависником науки й освіти, вимагає припинити втручання церкви в світські справи. Звертаючись до польського короля, він заявляє, що католицькі єпископи – зрадники країни, папські агенти, а ченці – грабіжники й паразити, ненажерлива сарана, яка об'їдає багаті ниви. Словом, гуманістичні й реформаційні погляди Оріховського проявляються в цей період (40-50 рр. XVI ст.) повніше й чіткіше, ніж в наступні роки.

Однак Станіслав Оріховський врешті переходить на бік опонентів протестантизму, полемізуючи з прихильниками нововірства в Західній Україні [4, 90]. Щодо поширення різних протестантських вчень, то тут він був твердо переконаний у шкідливості цього процесу для його країни, причому не приховував, що сам якийсь час був захоплений нововірством, проте, скуштувавши його, повернувся до віри батьків.

У Польщі в середині XVI ст. активно обговорювалися проекти порозуміння між офіційним католицизмом та різними течіями протестантизму. Оріховський не сприймає жодного компромісу («попущання»), небезпідставно обґрунтовуючи свою позицію непоступливістю самих нововірців, які висували надмірні вимоги – хочуть «єдино щоб усе по їх волі було» [1, 196]. Неможливо домовитись із протестантами, на думку мислителя, і через незгоди в їхньому середовищі, а також через «калейдоскопічні» зміни їхніх аргументів.

Доводом на користь дотримання католицизму є все той самий священний «звичай» і «спадок» батьків. Він риторично запитує: «Хіба старої віри, в якій ми й предки наші від шестисот років зростали, тієї терпіти не можна, і без сорому потворним ідолопоклонством її звати?» [1, 196]. Станіслав Оріховський нагадував громадськості (посилаючись на досвід Чехії, Німеччини та Франції), що ані історія, ані сучасність не підтверджують користі компромісу в релігійному конфлікті. Однобічне ж «попущання» з боку офіційної церкви призводить лише до поглиблення кризи. Єдиний вихід із неї Оріховський бачить у поверненні на «старий шлях». Обґрунтовуючи цю тезу, автор знову звертається до досвіду сучасної йому Франції, котра, на його думку, успішно виходить з кризи, породженої протестантизмом, і повертається до давньої віри. Саме такий шлях Оріховський вважає найгіднішим для людей «зацних, статечних і маєтних» [1, 196], тобто, за сучасною формулою, для людей, яким є що втрачати в революційних бурях.

В останній період своєї творчості Оріховський послідовно обстоював ідею духовної зверхності верховного священика щодо світської влади. Це, в кінцевому підсумку, сприяло обґрунтуванню супрематії Папи Римського. Ототожнюючи видиму церкву з «градом Божим», він підкреслював, що в ній завжди існувала ієрархічна підпорядкованість верховному священику. Церква як «град Божий» завжди – і за Адама, Ноя, Мойсея, і за Христа, а

також у «наш вік» залишалася тотожною собі, незмінною в плані своєї інструментальності (поза церквою немає порятунку). У цьому зв'язку Папа Римський виступає законним наступником священницького верховенства, починаючи від Адама і до теперішнього часу. Усі, хто не хоче визнати цього, невідворотно повторюватимуть один і той же гріх, незалежно від того, в яку епоху вони жили чи живуть. Тому кожен, хто відступається від Папи, наголошував Оріховський, «впадає у такий же блуд, якого припустились стародавні язичники, коли відступилися від Ноя як найвищого священника» [4, 49].

Ще наприкінці 40-50-х рр. С. Оріховський не раз заявляє про намір повернутися «до віри своїх предків», але при цьому має на увазі не католицьку, а православно-руську церкву. Нагадаємо, що він був сином православної попівни, мав виразні симпатії до православної церкви й не раз виступав на її захист у своїх творах, отже, не був чужим для ідеологів православ'я [5, 93]. Ця прихильність пов'язана також з його конфліктом з перемишльським католицьким єпископом.

Необхідно відзначити і співзвучність аргументів Оріховського, у тому числі й на захист «давньої батьківської віри», з тими доводами, що їх висувала українська людність і православна церква в XVI–XVII ст., обстоюючи свої права перед войовничим католицизмом. У провину Оріховському особливо часто ставили те, що він підтримує православну Русь в «її помилках» і тим самим шкодить торжеству «істинної віри».

Твори Оріховського були джерелом реального впливу на суспільну свідомість православного населення Речі Посполитої. До них зверталися за матеріалом теологічних міркувань письменники-полемісти, такі як Христофор Філарет у своєму «Апокрисисі» та кілька разів цитував його Захарія Копистенський у «Палінодії» [5, 93]. Принаймні низку його реформаційних ідей відтворює в своїх працях І. Вишенський, а пізніше, як «руського оратора» високо оцінюють Оріховського й професори Київської академії [8, 89]. Надалі ця традиція твердо фіксується і в XVIII ст. у творах Г. С. Сковороди [14, 79–80].

В чисельних своїх творах Станіслав Оріховський піддає різкій критиці окремі догмати та суспільну практику католицизму і виступає на захист Русі та православно-руської церкви. Він прагне спростувати упередженість католицького духовенства щодо православної Русі та її церковних обрядів і доводить, що немає суттєвих відмінностей між православною і католицькою вірою. Важливо зазначити, що С. Оріховський хвалить патріархів православної церкви за те, що вони не присягнули Папі Римському, мали мужність відстояти свою віру у 1054 р., зберегли відмінності у церковній догматиці, церковній організації та богослужінні. Ще у 40-х рр. XVI ст. С. Оріховський висловлює точку зору, в якій вважає, що обидві гілки християнства (католицизм та православ'я) як самодостатні церкви, мали б з'єднатися у загальній унії, на рівноправних засадах, згідно з домовленостями Флорентійського собору (1439 р.) [15, 128].

Таким чином, аналіз творчої спадщини Станіслава Оріховського-Роксолана засвідчує переважання у його теологічних поглядах ідей європейської Реформації, зокрема лютеранства, що поступово розповсюджується не лише в Європі, а й з'являється в українських землях у XVI ст. У творах С. Оріховського, незважаючи на наявність традиційних середньовічних уявлень, відбилися характерні риси релігійного модернізму, адже він був мислителем, який мав рішучість формулювати непопулярні релігійні погляди. Все це вказує на те, що як теолог і гуманіст С. Оріховський стояв у рівень з кращими представниками протестантської думки країн Західної Європи, а в дечому навіть випереджав свій час. Серед плеяди титанів української релігійної думки Станіслав Оріховський посідає високе місце. А з констатації цього факту випливає й більш загальний висновок про те, що найвищі прояви інтелектуального життя Західної України XVI ст. розвивались у тісній взаємодії з західноєвропейською Реформацією. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між духовною культурою України та європейським реформаційним рухом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вирський Д. С. Станіслав Оріховський-Роксолан: життя і пам'ять / Д. С. Вирський. – К.: Інститут історії України, 2013. – 215 с.
2. Литвинов В. Д. Историософские взгляды Станислава Ориховского / В. Д. Литвинов // Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 111–121.
3. Литвинов В. Д. Проблемы государства в трудах Ст. Ориховского / В. Д. Литвинов // Отечественная мысль эпохи средневековья (историко-философский очерк). – К.: Наукова думка, 1988. – С. 237–254.
4. Любашенко В. І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. / В. І. Любашенко. – Львів: Видавнича спілка «Просвіта», 1995. – 350 с.
5. Наливайко Д. С. Спільність і своєрідність. Українська література в контексті європейського літературного процесу / Д. С. Наливайко. – К.: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1988. – 395 с.
6. Наливайко Д. С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження / Д. С. Наливайко // Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 161–185.
7. Оріховський С. Твори. / С. Оріховський; [пер. з латинської та старопольської В. Д. Литвинова]. – К.: Дніпро, 2004. – 672 с.
8. Сас П. М. Українсько-польський мислитель доби Відродження Станіслав Оріховський: на шляху до історизму нового часу / П. М. Сас // Український історичний журнал. – 1991. – №1. – С. 87–98.

9. Скиба В. Й. Про трактат С. Оріховського «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» / В. Й. Скиба // Український історичний журнал. – 1996. – № 3. – С. 119–130.
10. Стех Я. Все життя поклав на оборону прав людини (До 440-річчя з дня смерті Станіслава Оріховського-Роксолана / Я. Стех // Українська культура. – 2006. – № 7. – С. 34.
11. Сумцов Н. Ф. Станислав Ориховский / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. – 1888. – Кн. XXIII. – С. 215–234.
12. Українські гуманісти епохи Відродження XV-XVIII ст. Ч.1-2. – К.: Наукова думка, 1995. – 432 с.
13. Українська література XIV-XVI ст. – К.: Наукова думка, 1988. – 600 с.
14. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI-XVIII ст.: У 2-х книгах. Книга перша: Ренесанс. Раннє бароко / В. Шевчук – К.: Либідь, 2004. – 400 с.
15. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.: / Н. М. Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.
16. Orzechowski St. Policyja Krolewstwa Polskiego. – Przemysl, 1984. – 105 s.

РЕЗЮМЕ

И. А. Бондарь. Влияние лютеранских идейных принципов на формирование религиозного мировоззрения Станислава Ориховского.

В статье анализируется феномен освоения представителями украинской шляхты определенных лютеранских идей и тенденций; исследуется проблема трансформации религиозных взглядов С. Ориховского в контексте европейской Реформации XVI в.; делается попытка доказать влияние лютеранства на мировосприятие украинского мыслителя. Проблема динамики религиозных взглядов и представлений мыслителя решается на основе детального анализа наиболее важных достижений его творческого наследия. В процессе исследования установлено, что С. Ориховский продолжительный период отстаивал элементы откровенного лютеранского воздействия: принцип оправдания одной только верой, утверждение непререкаемого авторитета Священного писания, идею абсолютизма Бога.

Ключевые слова: Библия, Бог, богословие, Возрождение, гуманизм, лютеранство, протестантизм, религия, Реформация, уния.

SUMMARY

I. A. Bondar. Influence of Lutheran Ideological Principles on Formation of Religious Ideology of Stanislav Orikhovskiy.

The phenomenon of mastering of certain Lutheran ideas and tendencies by representatives of Ukrainian gentry is analyzed in the article; the problem of transformation of religious views of S. Orikhovskiy in the context of European

Reformation of the XVI century is investigated; there is an attempt to prove the influence of Lutheran on outlook of the Ukrainian thinker. The problem of dynamics of religious looks and presentations is of thinker is decided on the basis of the detailed analysis of the most important achievements of his creative inheritance. In the process of research found that Orikhovskiy long period championed elements of outright Lutheran influence: the principle of acquittal by one alone faith, assertion of exclusivity of Scripture, idea of absolutism of God.

Key words: Bible, God, theology, Renaissance, humanism, Lutheranism, Protestantism, religion, Reformation, union.